

DOI 10.31909/26168774.2021-(55)-15
УДК 94-054.74(477.74)«1948»

**CONCEALED DEPORTATION OR EXPULSION UNDER THE PRETEXT
OF THE FIGHT AGAINST THE KULAKS
(BASED ON MATERIALS FROM THE VILLAGE OF SUVOROVE,
IZMAIL REGION, 1948)**

**ПРИХОВАНА ДЕПОРТАЦІЯ АБО ВИСЕЛЕННЯ ПІД ПРИВОДОМ
БОРТЬБИ З КУРКУЛЬСТВОМ
(НА МАТЕРІАЛАХ С. СУВОРОВЕ, ІЗМАЇЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ, 1948 Р.)**

Лілія Циганенко

доктор історичних наук, професор
E-mail: liliatsyganenko@gmail.com
ORCID: 0000-0002-5014-9845
Research ID: A-8350-2018
Scopus Author ID: 57203764278
Ізмаїльський державний гуманітарний
університет, Україна

Lilia Tsyganenko

Doctor of History (Dr. habil), Professor
E-mail: liliatsyganenko@gmail.com
ORCID: 0000-0002-5014-9845
Research ID: A-8350-2018
Scopus Author ID: 57203764278
Izmail State University of Humanities,
Ukraine

ABSTRACT

There are tragic pages in the history of every nation. The inhabitants of Southern Bessarabia did not escape this participation either. Numerous wars that took place in the region during the 19th – 20th centuries, frequent changes of the nationality had a negative impact on the economic and socio-cultural development of local residents. The period of the first years of the Soviet regime was especially difficult. Radical changes of social orientations, liquidation of private property, total repressions, deportations of representatives of different ethnic groups – all this led to a significant change in the social and ethnic structure of the region, negatively affected the fate of individuals, families and family dynasties. In 1948, the second wave of collectivization took place in Ukrainian Bessarabia, which was accompanied by an «active search» for the kulaks and «enemies of the people». The Soviet government was particularly picky about the peasants, ethnic Bulgarians living in the region. On the example of the village of Suvorove (now – Izmail district), on the basis of archival documents, the features and characteristics of the process, specific facts were found out to confirm that the forcible deportation of the members of the Bulgarian ethnic group under the guise of "kulaks" in most cases had no objective basis, and cases against residents of the village of Suvorove were fabricated. Quite often, the so-called «kulaks» included people who did not have special wealth. Uncovering the truth about the crimes of the totalitarian rule is one of the main tasks of modern researchers.

Key words: *Southern Bessarabia, collectivization, deportation, Suvorove, kulaks.*

Постановка проблеми й актуальність дослідження. Наявність значної кількості вільних земель у Південній Бессарабії завжди приваблювала у регіон переселенців і колоністів. ХІХ століття стало для краю періодом інтенсивного заселення та освоєння. На території між Дунаєм та Дністром з'явилася велика кількість нових поселень, основою яких були переселенці з різних куточків Європи: болгари та греки, албанці та німці, австрійці та поляки, роми та вірмени. Це сприяло створенню в регіоні особливої, дуже специфічної та багатоваріативної етнічної структури.

Наділення переселенців землею, протекціоністська державна політика, сприятливі погодні умови дозволили визначити основною соціальною одиницею в Південній Бессарабії – селянина-господаря, такий собі селянин-середняк, який впевнено стояв на ногах, брав участь у господарському освоєнні регіону. Визнання непорушності приватної власності на державному рівні призводило до того, що більшість селянського населення краю досить спокійно переживали часті зміни влади. Але так було до приходу радянської влади.

Сталінська теорія побудови комуністичного майбутнього була несумісною з самим фактом існування приватної власності. Однією з базових умов побудови комунізму стало проведення політики колективізації, що було реалізовано на величезних просторах СРСР ще на початку 1930-х років. Серед наслідків колективізації були голод, депортації, загибель мільйонів людей. Той факт, що землі, які увійшли до складу СРСР перед Другою світовою війною (частина Молдови та Південна Бессарабія, Західна Україна та Білорусія, Прибалтійські держави) суттєво відрізнялися від основних більшовицьких територій, вимагав від комуністів у найкоротший термін ліквідувати ці відмінності за допомогою перевірених методів: націоналізації, колективізації, голоду, депортацій.

Перший рік радянської влади в Південній Бессарабії (червень 1940 – липень 1941 рр.) ознаменувався масовими репресіями, арештами та депортаціями, вигнанням із постійного місця проживання понад 2 тис. місцевих жителів (Циганенко, 2020). Війна принесла нові випробування населенню краю і з її закінченням багато хто пов'язував надії на краще майбутнє. Перемога породила сподівання на ліберально-демократичні та економічні перетворення існуючого ладу. Сільське населення з надією чекало відомостей про розпуск колгоспів та реалізацію гасла «Земля – селянам!». Однак державний бюрократичний апарат швидко відновив довоєнні принципи управління (Хасянов, 2015 : 147). На жаль, тоталітаризм та людяність – несумісні поняття. Разом із поверненням радянської влади до регіону (серпень 1944 р.) повернулися репресії, арешти, депортації. Під гаслами продовження колективізації в краї, радянська влада поступово та цілеспрямовано знищувала місцеве селянство та його приватну власність на землю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. «Злочини сталінської епохи – велике поле для дослідників, які посилено розробляють ... професійні історики, краєзнавці, журналісти і письменники», – зазначав Микола Руссев (Руссев, 2009 : 217). З цією думкою важко не погодитися. На жаль, в історії Українського Придунав'я також існують періоди, які потребують подальшої прискіпливої уваги дослідників. Сталінська колективізація в регіоні та пов'язані з нею процеси депортації та репресії є одним з них. З даного питання опубліковано кілька важливих статей авторів: М. Руссева, Ю. Тельпис, І. Грека, І. Попової, В. Хаджирадевої та інші. В статті «Сталинские щепки» Миколо Руссев на підставі раніше невідомих документів з архіву Ізмаїльської районної комісії по відновленню прав реабілітованих розглянув окремі аспекти історії виселення мешканців села Суворове в 1948 р. (Руссев, 2009 : 201-217). Стаття Ю. Тельписа, присвячена аналізу первинних джерел щодо розкуркулення 1948 р. в болгарських селах Болградського, Ново-Іванівського й Тарутинського районів (Тельпис, 1999 : 139-146). На розповідях свідків з Болградського району Ізмаїльщини І. Попова написала статтю про трагедію болгарських переселенців 1948 р. (Попова, 2006 : 176-178). Однак залишилося ще багато питань, які чекають на своїх дослідників.

Мета статті полягає в аналізі (на підставі архівних документів, що зберігаються в фондах Ізмаїльського архіву) антиселянської політики радянської влади наприкінці 40-х років ХХ ст. на прикладі окремого населеного пункту регіону.

Виклад основного матеріалу. Нагадаємо, що землі Південної Бессарабії (під назвою Аккерманська область) увійшли до складу України відповідно до закону, ухваленого Верховною Радою СРСР «Про включення північної частини Буковинського і Хотинського, Аккерманського та Ізмаїльського повітів Бессарабії до складу УРСР»

(Ведомости Верховного Совета СССР. 1940. № 51. 21.12. Закон от 02.08.1940 г.). В грудні того ж року центр Аккерманської області УРСР було перенесено до міста Ізмаїл, а область була перейменована на Ізмаїльську. Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 11.11.1940 р. у складі Ізмаїльської області було утворено 13 районів: Арцизький, Болградський, Ізмаїльський, Кілійський, Лиманський (центр – с. Шабо), Манзирський, Ново-Іванівський, Ренійський, Саратський, Старо-Козацький, Тарутинський, Татарбунарський, Тузлівський.

Взимку та навесні наступного року відбулася чергова адміністративна реорганізація. 22 лютого 1941 року (відповідно до Указу Президії Верховної Ради УРСР) центр Ізмаїльського району було перенесено до села Шикирлікитай, Ізмаїльський район перейменовано на Суворовський, а село Шикирлікитай на село Суворове (Ведомости Верховного Совета СССР, 1941 : № 19. 08.05). 22 квітня 1941 року село Бородино було виключено зі складу Тарутинського району й передано до Манзирського відповідно центр району переходив до с. Бородино, а район отримував нову назву – Бородинський (Ведомости Верховного Совета СССР. 1941 : № 24. 06.06).

Аграрні перетворення в Південній Бессарабії відбувалися в кілька етапів. Перший тривав з липня по серпень 1940 рр. й характеризувався ліквідацією приватної власності на землю, перерозподілом поміщицьких та церковних земель між селянами. З вересня 1940 по червень 1941 рр. тривав другий етап колективізації в регіоні, що характеризувався окрім створення перших колгоспів і радгоспів, черговим перерозподілом землі, однак тепер за рахунок так званих «куркулів». Максимальна норма землі на один двір в краї мала становити до 20 га. Як зазначає дослідниця В. Хаджирадева, всі відібрані надлишки землі передавалися до так званого фонду наділення землею безземельного та малоземельного селянства. Дотепер невідомо, скільки землі було в цьому фонді. В.І. Демидюк називає цифру 65 тис. га, А.І. Мезенцев – 75 тис. га, П.Г. Смішко – 94 тис. га, С.К. Мельник – 105 тис. га, А.Д. Бачинський – 192 тис. га (Хаджирадева, 2004 : 284).

Особливість аграрних перетворень на Півдні Бессарабії у 1940-1941 рр. полягала ще в тому, що після від'їзду 12 000 сімей німецьких колоністів у розпорядженні держави опинилося ще майже 246 000 га землі, з яких селяни отримали 80 000 га (КУІА, ф. Р-424, оп.1, спр. 1). Цікаво, що післявоєнна радянська пропаганда стверджувала: 67 000 селянських господарств Ізмаїльщини були малоземельними й потребували землі для свого існування. Ми поділяємо точку зору дослідника О. Лазарева, який на основі архівних даних стверджував, що «радянські дані про кількість безземельних селян в краї були завищені втричі» (Лазарев, 1994 : 690).

На початку осені 1944 р. у Південній Бессарабії почалося поступове відновлення народного господарства. Разом з цим відновився процес колективізації та «прискіплива» увага до селян-власників. Аналіз архівних документів дозволив авторці скласти таблицю (див. *Таблиця 1*), яка наочно демонструє ситуацію з колективізацією в Ізмаїльській області на початок 1946 р.

Аналіз наведених даних дозволяє нам стверджувати, що на лютий 1946 р. колективізація в Ізмаїльській області практично не відбувалася – до колгоспів вступили 3 798 селянських господарств, що становило лише 4,7% від загальної кількості господарств у регіоні. Співставлення даних по районах також свідчить не на користь популярності ідеї колективізації у селян Південної Бессарабії: взимку 1946 р. в Саратському районі колгоспів взагалі не існувало; у Бородинському, Ренійському та Старокозацькому районах чисельність колективних господарств була мінімальною (від 0,5% до 1,1%). Найбільша кількість колгоспів і радгоспів спостерігалася у Білгород-Дністровському районі – 16% від загальної кількості селянських господарств району (КУІА, Ф. Р-424, оп. 1, спр. 467). Наведені цифри з одного боку свідчать про реальне відношення більшості селян регіону до ідеї об'єднання своїх приватних ділянок до

колективних селянських господарств, а з іншого – про фактичний провал політики колективізації у Південній Бессарабії в перші роки радянської влади. Тому цілком зрозуміло, що для комуністів прискорення темпів та «переможне» завершення колективізації в регіоні стали головними завданнями на наступні роки.

Таблиця 1

**Селянські господарства (колгоспників і одноосібників)
Ізмаїльської області на 01.02.1946 р.**

Райони	Кількість селянських господарств	
	Колгоспників	Одноосібників
Арцизький	759	5 486
Білгород-Дністровський	1 050	5 451
Болградський	623	7 796
Бородинський	38	7 335
Кілійський	502	6 536
Ново-Іванівський	321	10 488
Ренійський	67	4 319
Саратський	--	8 436
Старокозацький	96	8 209
Суворовський	164	9 280
Тарутинський	178	3 010
ВСЬОГО	3 798	76 346

В лещата радянської колективізації потрапляли представники різних етнічних груп регіону. Так, у 1948-1949 рр. з Української Бессарабії було депортовано 2 638 поляків (з Тарутинського району – 1 438 осіб, Арцизького району – 330 осіб, Бородинського району – 866 осіб, Ізмаїлу – 4 особи (ДАОО, ф. Р-7746, оп. 1, спр. 11: 38-38зв). Влітку 1949 р. протягом лише однієї доби, відбулася примусова депортація молдован/румун (операція «Південь»), під час якої виселенню до Сибіру й Казахстану підлягали представники молдовської спільноти з території Молдови, частково з Південної Бессарабії. Як вдалося встановити вченим, всього під час здійснення цієї операції під виглядом «боротьби з куркульством» з території Молдови було виселено 35 796 осіб (молдовани/румуні, українці, гагаузи, болгарі, євреї тощо), серед яких: 9 864 чоловіки, 14 033 жінки, 11 889 діти (6 июля 1949 г.). Кількість людей, що були виселені з Ізмаїльської області України до сього часу залишається невідомою.

Як зазначав дослідник О. Ільїн, «окремим напрямом механічного руху населення було виселення куркулів», яке здійснювалося у відповідності до постанови Ради Міністрів СРСР № 3785-1538-с від 6 жовтня 1948 р. (Ільїн, 2019 : 203) та постанови Ради Міністрів УРСР та ЦК КП(б)У від 9 жовтня 1948 р. за № ПБ-180/8 (Руссев, 2017 : 202).

Так, за деякими даними станом на 1948 р. у містах регіону знаходилося 236 родин заможних землевласників (разом із членами їх сімей кількість збільшувалася до 787 осіб): Рені – 28 сімей (46 осіб), Болград – 50 сімей (125 осіб), Білгород-Дністровський – 28 сімей (59 осіб), Кілія – 66 сімей (164 особи), Ізмаїл – 64 сім'ї (155 осіб) (ДАОО. Ф. П-4980. Оп. 1. Спр. 864: 89-312), Вилково – 2 сім'ї (7 осіб) (ДАОО. Ф. П-4980. Оп. 1. Спр. 863: 40). Переважна більшість так званих «куркулів» були змушені залишити Ізмаїльську область. Всього з Ізмаїльської області наприкінці 1948 р. було примусово депортовано 250 родин (1 094 особи з членами родин), з них: 342 чоловіки, 405 жінок, 347 осіб молодше 16 років (Владимирцев, Кокурин, 2008: 369-371, 392-393). Скоріше за все, це неповні дані. Дослідник М. Руссев зазначав, що ще «за кілька місяців до жовтневих постанов Москви та Києва в Суворове вже були складені характеристики на місцевих кулаків, підписані

головою Суворовської райради Бірюковим, секретарем Суворовського партійного районного комітету Андрієнко, начальником райвідділу МДБ капітаном Сергієнко та начальником райвідділу МВС старшим лейтенантом Якименко. Кількість осіб, що підлягала виселенню з села можливо становила 150 осіб» (Руссев, 2017 : 204). Доповнює статистику депортованих осіб з Ізмаїльської області дослідження Ю. Тельписа, який зазначає, що такого роду довідки-характеристики «...були складені більш ніж на 2 200 голів родин» (Тельпис, 1999 : 141).

У фондах Ізмаїльського архіву (Комунальна установа Ізмаїльський архів), серед інших зберігаються документи виконавчого комітету Суворівської районної ради депутатів трудящих. В одній із справ зібрано акти опису майна громадян Ізмаїльського району, яких влада віднесла до категорії «куркулів». У справі зберігаються документи лише за два місяці – з жовтня до грудня 1948 року (КУІА, ф.Р-1004, оп.1, спр. 54). Але як багато можуть «розповісти» ці документи...

Суворове – селище міського типу Ізмаїльського району Одеської області, було засноване 1819 року болгарськими переселенцями, отримавши назву Шикірлікитай. У січні 1941 р. тут було створено колгосп «О.В. Суворов» і через місяць 22 лютого 1941 р. село набуло нової назви – Суворове, водночас ставши районним центром. У 1941 р. радянська влада провела тут першу депортацію, заарештувавши і виселивши 11 місцевих багатих селянських сімей під виглядом боротьби з куркульством. У роки Другої світової війни село називалося Король Михай І (*Regele Mixai I*), а з серпня 1944 року назва «Суворове» була повернена населеному пункту.

Повертаючись до арештів осені 1948 року зазначимо, в справі зустрічаються два списки «куркулів» – в одному 18 прізвищ голів родин, більшість з яких з с. Суворове, в іншому – 30. Загальний список наведено наприкінці справи (*див. Додаток 1*).

Ми виділили кілька особливостей у цих документах, на яких зупинимось більш детально. По-перше, кожен арешт супроводжувався заповненням офіційного документу – «Акт опису майна, що належало громадянину ...». При чому, документ складався в двох екземплярах. Чернетка – заповнювалася безпосередньо під час арешту та конфіскації, а чистовий варіант (виправлений та вивірений) передавався органам радянської влади разом із вилученим майном. Нами виявлені певні розбіжності в деяких «Актах...» чернеток і чистовиків. Так, в «Акті опису майна, що належало громадянину Македонському С.І.» в чернетці позначено: «вилучено 674 кг. пшениці», а у чистовому акті стоїть вже зовсім інша цифра – 300 кг. пшениці; з 10 ряден до державного складу попало лише 7 (КУІА, ф. Р-1004, оп.1, спр. 54, арк. 20-21 зв.). Аналогічна ситуація з актами Ануфрієва Т.Т. – замість конфіскованих 500 кг пшениці до державного складу дійшло лише 400 (КУІА, ф. Р-1004, оп.1, спр. 54, арк. 85); Кінева Д.С. (замість конфіскованих 337 кг пшениці залишилося 300, а замість 2 200 кг картоплі – лише 1 000 кг.) (КУІА, ф. Р-1004, оп.1, спр. 54, арк. 159) тощо. На нашу думку, це може свідчити про наявність в рядах радянської владної адміністрації не дуже чесних працівників, які не гребували привласненням для особистого використання частини речей арештованих земляків.

По-друге, аналізуючи зазначені документи, звертаємо увагу на перелік особистих речей арештованих мешканців. Поряд з сільськогосподарськими знаряддями праці, будинками, худобою, сільськогосподарськими продуктами, господарськими дрібницями є абсолютно жакливі речі, які свідчать, що людей виселяли практично в тому одязі, який був на них. Кілька прикладів з актів конфіскованого майна: родина Івана Котобана – дитячий одяг, іграшки, 2 пари чоловічого і жіночого взуття; родина Терентія Ануфрієва – шовкові блузи, туфлі жіночі; родина Степана Русева – дитячий одяг, дитячий светр, дитячі калоші тощо.

По-третє, прізвища в актах співпадають з наявними в справі списками куркулів. Однак аналіз наведених в документах відомостей викликає великі сумніви: чи всі, хто потрапив до цих списків були заможними селянами. Дійсно, частину з арештованих

можна віднести до категорії заможних – в актах вилученого майна фігурують сільськогосподарські продукти (кукурудза, пшениця, просо, ячмінь тощо в розмірах від 4 000 до 9 000 кг.), велика та дрібна худоба (коні, корови, вівці, гуси, кури – в кількості від 10 до 30 голів), сільськогосподарський інвентар (плуги, віялки, борони, жатки), меблі (віденські стільці, ікони, персидські ковдри, гардероби, великі дзеркала) тощо. Однак значна частина так званих «куркулів» мала досить мізерні статки. Кілька рядків з актів конфіскації майна: Дмитра Смокова – «80 кг. картоплі, 20 кг. квасолі, 8 качок» (КУІА, ф. Р-1004, оп.1, спр. 54, арк. 76-77); Афанасія Опрі – «машинка для стрижки овець, 3 літри вина, скляні пляшки» (КУІА, ф. Р-1004, оп.1, спр. 54, арк. 95-98); Гавриїла Маслова – «крісло (зламане), часи (не працюють)» (КУІА, ф. Р-1004, оп.1, спр. 54, арк. 105); Івана Рашкова – старі речі (див. *Фото 1*). Чому ці люди потрапили до «Списків куркулів» – історична загадка, яка може мати два пояснення: або ці селяни висловлювали своє невдоволення радянською владою та її представниками і це було своєрідною помстою; або місцевій адміністрації необхідно було виконати «спущену» зверху рознарядку щодо кількості «куркулів», й до списків потрапляли випадкові люди. Як слушно зазначив М. Руссев: «...по відпрацьованій ще в 1937 р. схемі з сільських мешканців намагалися зробити «ворогів народу» (Руссев, 2017 : 204).

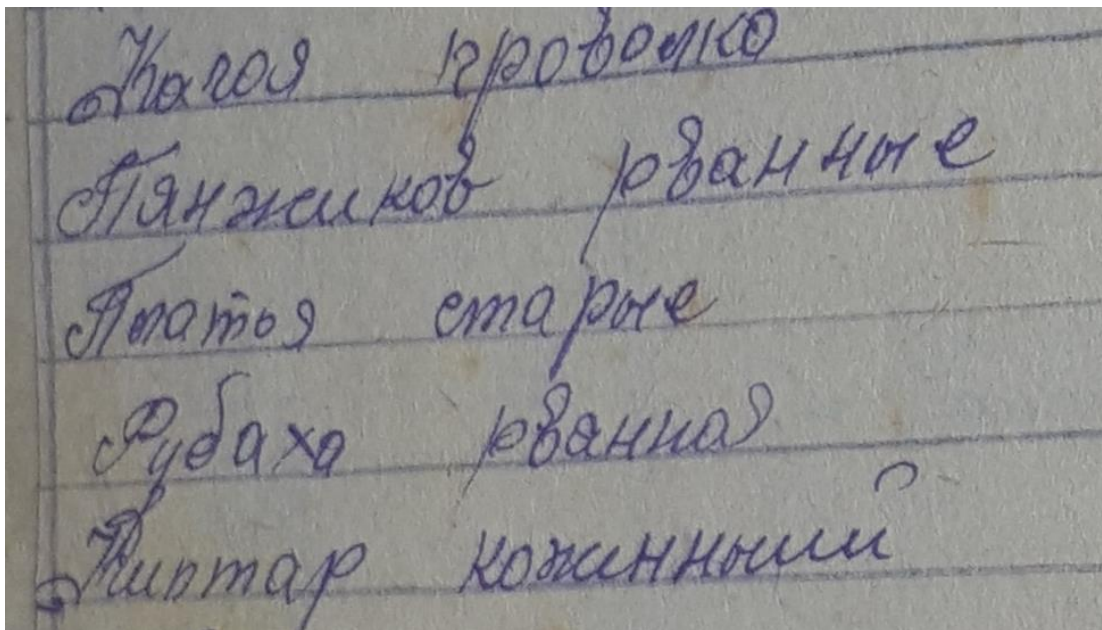

Фото 1. Витяг з акту конфіскованого майна Івана Рашкова

По-четверте, всі акти були складені російською мовою, що призводило до маси орфографічних помилок. Як правило, в конфіскаціях брали участь місцеві (переважно мешканці цього ж села, болгари за національністю), які, як ми бачимо, не дуже добре володіли російською мовою. Наприклад: сковороТка – замість сковородка, кОстряля – кастрюля, клИенка – клеенка, цЕплята – цыплята, талЕРки – тарелки, Итажерка – етажерка, лАпаты – лопаты, вИдро – ведро тощо.

По-п'яте, мало того, що в людей, так званих «куркулів» відбирали практично все, на них ще й «навішували» різного роду недоїмки, які вони нібито мали перед державою. Так, в одному з листів голови виконкому Суворовської райради Бірюкова на ім'я заступника голови облради Пащенко подано відомості про конфісковане куркульське майно: «В куркульських господарствах конфісковано – зерна всіх культур – 43 302 кг.; олійних культур – 2 384 кг. Претензії райуповнізнагу по куркульським господарствам

становлять: зерно – 17 339 кг., м'ясо – 283 кг., соняшник – 7 618 руб. ... Названу недоїмку потрібно покрити грошима, за рахунок реалізації майна куркулів, що передано колгоспам» (КУІА, ф. Р-1004, оп.1, спр. 54, арк. 115).

Архівні документи варто доповнити спогадами безпосередніх учасників тих подій.

«В 1944 р. знову повернулася радянська влада... Стали вишукувати ворогів та поплічників королівської Румунії. Маючи за плечима печальний досвід 1940-1941 рр. найбільш заможні та освічені люди пішли з румунами. Тих, хто залишився, заставили заплатити податки державі не лише за 1944 р., а й за 1941-1943 рр. .. Після сплати «недоїмок» у двері нещодавно заможних селян постукав голод. ... Людей виганяли із своїх домів й по всьому Півдню Бессарабії таких було немало. Влада про це добре знала. «Вон, кулачє!» – часто лунало над степом. Втихомирювати п'яного представника влади вдавалося лише хабаром», – зі спогадів Ф.Маркова (Руссев, 2017 : 493-494).

«Що було після 1944 р. добре відомо. Попередній уклад життя було знищено повністю. Немало заможних родин вислали. Більшість інших погрозами заставили вступити до колгоспу. .. Ми всі стали як солдати, а раніше таких порядків не знали», – згадує А. Стоянов (Руссев, 2017 : 501).

Висновки. 1948 рік став переломним в житті селян Ізмаїльщини, поховавши їх надії на землю, волю та справедливість. Репресивна політика й практика «розкуркулення» селянських господарств в Південній Бессарабії стали продовженням політики масових репресій в СРСР. Беззаконня розповсюджувалося не лише на голів родин, а й жінки, діти, люди похилого віку також підлягали примусовому виселенню й тортурам як члени родин «куркулів». Це, на наш погляд, було найбільш дієвим та наочним впливом з політичної точки зору та сприяло залякуванню сільського населення, підштовхувало до колгоспів. В цій ситуації комуністи намагалися ліквідувати саму психологію «заможних» хазяїв – їх діти наочно бачили відсутність перспективи розширювати та розвивати своє господарство. Дії державних органів влади з вилучення власності («у суспільних інтересах») мали неправомірний або псевдо-правовий характер. Знуцання над невинними людьми – чорна сторінка в історії тоталітарної держави. Про долю багатьох депортованих людей до сих пір мало що відомо. Долаючи заборони, секретні грифи та приховування, ми поступово встановлюємо об'єктивну історію трагедії селян Південної Бессарабії наприкінці 40-х рр. ХХ ст.

Додаток 1

Список куркульських господарств по Суворовському району за 1948 рік

1. Русев Степан Георгійович
2. Мінов Іван Костянтинівич
3. Кінев Федір Степанович
4. Минжиров Микола Федорович
5. Ілікчієв Іван Афанасійович
6. Македонський Степан Іванович
7. Кінев Дмитро Степанович
8. Рашков Іван Миколайович
9. Калаянов Ілля Іванович
10. Бічев Костянтин Федорович
11. Стефанов Семен Іванович
12. Кінев Іван Дмитрович
13. Рашков Іван Петрович

14. Стефанов Іван Іванович
15. Бічев Степан Васильович
16. Ілікчієв Степан Кирилович
17. Смоков Дмитро Іванович
18. Боцу Федір Миколайович
19. Опря Афанасій Олександрович
20. Болгаров Костянтин С.
21. Дерменжи Марія Федорівна
22. Дерменжи Михайло Д.
23. Винжим Прокоп. Степанович
24. Шевченко Сава Мет.
25. Ануфрієв Терентій Тимофійович
26. Акімов Трифон Пон.
27. Маслов Гаврил Іванович
28. Дерменжи Петро Михайлович
29. Чилик Микола Георгійович
30. Мокогон Парфир. Ол.
31. Андреев Харл. Ів.
32. Телеуца Петро Георгійович
33. Котобан Іван Федорович
34. Бакал Калин. Петрович
35. Далаков Федір Ф.

*КУІА, Ф. Р-1004 оп. 1 спр. 54. Акти опису майна громадян, репресованих по
Суворовському району за 1948 рік, л. 120-120 зв.*

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

6 июля 1949 г. 11 тыс. молдавских семей были депортированы в Сибирь и Казахстан.
URL: <https://locals.md/2019/6-iyulya-1949-goda-11-tysyach-moldavskih-semej-byli-deportirovany-v-sibir-i-kazahstan/>.

Ведомости Верховного Совета СССР. 1940. № 51. 21.12

Ведомости Верховного Совета СССР. 1941. № 19. 08.05

Ведомости Верховного Совета СССР. 1941. № 24. 06.06

Владимирцев Н. И., Кокурин А. И., составители. НКВД-МВД СССР в борьбе с бандитизмом и вооруженным националистическим подпольем на Западной Украине, в Западной Белоруссии и Прибалтике (1939-1956) : Сборник документов. Москва. 2008. 540 с.

Грек И. Гюлмян – Дюлмен – Яровое (Очерки истории болгарского села в Бессарабии). Кишинев. 2006. С.140.

Державний архів Одеської області (далі ДАОО). Ф. П-4980. Ізмаїльський обком компартії України. Оп. 1. Спр. 863. Довідка обкому про наявність куркульських господарств, список куркулів, торговців, колишніх підприємців і осіб, що існували на нетрудові доходи за районами області (1-й том). 70 арк.

ДАОО. Ф. П-4980. Ізмаїльський обком компартії України. Оп. 1. Спр. 864. Список куркулів, торговців, колишніх підприємців і осіб, що існували на нетрудові доходи за районами області (2 й том). 312 арк.

ДАОО. Ф. Р-7746. Виконавчий комітет Ізмаїльської обласної ради депутатів трудящих (облвиконком). Оп. 1. Спр. 11. Інструктивна вказівка переселенського управління при РМ РРФСР про супроводі переселенців і протоколи засідання комісії при облвиконкомі по переміщенню осіб польської і єврейської національності. Списки осіб, затверджених до переселення до Польщі. 106 арк.

Ільїн О. Демографічні процеси в містах Ізмаїльської області УРСР у повоєнний період. Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Серія: Історичні науки. Вип. 50. 2019. С.195 – 210.

Комунальна установа Ізмаїльський архів (далі КУІА). Ф. Р-424. Статистичне управління Ізмаїльської області (облстат) виконавчого комітету обласної Ради депутатів трудящих (м. Ізмаїл). Оп.1. Спр.1. Основні економічні показники по Ізмаїльській області за 1940 рік і 5 місяців 1945 р. 83 арк.

КУІА. Ф. Р-424. Статистичне управління Ізмаїльської області (облстат) виконавчого комітету обласної Ради депутатів трудящих (м. Ізмаїл). Оп. 1. Спр. 467. Річні звіти про фінансово-господарчу діяльність радгоспів області за 1946 р. 343 арк.

КУІА. Ф. Р-1004. Виконавчий комітет Суворовської районної ради депутатів трудящих (Суворово, Ізмаїльського району), оп.1, спр. 54. Акти опису майна громадян, репресованих по Суворовському району за 1948. 350 арк.

Лазарев А.М. Молдавская советская государственность и «бессарабський вопрос». Кишинев: Картя молдавеняске. 1994. 990 с.

Попова И. Политически гонения срещу българите от Болградски район през 40-те години на XX век: по спомени на очевидци// Българите в Северното Причерноморие. Изследвания и материали. 2006. Т. 9. Одеса. С.176-178.

Руссев Н. «Сталинские щепки» (репрессии 1948 г. в селе Суворово на Измаильщине). Българите в Северното Причерноморие. 2009. Т.10. Брой 1. С. 201-217.

Руссев Н.Д. Шикирлик-Суворово: два века в истории (1815-2015). По документам и рассказам участников событий. Одесса: издательство Черноморье, 2017. 682 с.

Тельпис Ю.М. Раскулачивание 1948 года в болгарских селах Измаильской области (по материалам Болградского, Ново-Ивановского и Тарутинского районов). История и культура болгар и гагаузов Молдовы и Украины (Сборник статей к 100-летию со дня рождения И.И. Мещерюка). Кишинев. 1999. С. 139-146.

Хаджирадева В.П. Аграрні перетворення в Бессарабії в 1940-1941 рр. Український селянин. 2004. Вип. 8. С. 284-286.

Хасянов О. Р. Государственная политика СССР по отношению к колхозному крестьянству в период позднего сталинизма (по материалам Куйбышевской и Ульяновской областей). *Вестник СамГУ*. 2015. № 4 (126). С. 147-153.

Циганенко Л. Репресії комуністичної влади по відношенню до місцевого населення Українського Придунав'я (червень 1940-червень 1941 років): Наука і освіта українського Придунав'я: виміри, виклики, перспективи. Колективна монографія укр. та англ. мовами / За ред. Я. Кічука; відп. ред. Л. Циганенко. Ізмаїл: РВВ ІДГУ – СМІЛ, 2020. 432 с.

REFERENCES

6 iyulia 1949 h. 11 tis. moldavskykh semei bily deportyrovani v Sybyr y Kazakhstan. Retrieved from: <https://locals.md/2019/6-iyulya-1949-goda-11-tysyach-moldavskih-semej-byli-deportirovani-v-sibir-i-kazahstan/>.

Vedomosty Verkhovnoho Soveta SSSR. 1940. № 51. 21.12

Vedomosty Verkhovnoho Soveta SSSR. 1941. № 19. 08.05

Vedomosty Verkhovnoho Soveta SSSR. 1941. № 24. 06.06

Vladimirtsev N. I., Kokurin A. I., sostaviteli. (2008). NKVD-MVD SSSR v bor'be s banditizmom i vooruzhennym natsionalisticheskim podpol'yem na Zapadnoy Ukraine, v Zapadnoy Belorussii i Pribaltike (1939 1956) : Sbornik dokumentov. [NKVD-MIA of the USSR in a fight against gangsterism and armed nationalistic underground on Western Ukraine, Western Belorussia and the Baltic States (1939-1956) : collection of documents] Moskva. 540 p. [in Russian].

Hrek Y. (2006). Hiulmian – Diulmen – Yarovoe (Ocherky ystoryy bolharskoho sela v Bessarabyy). Kyshynev. P. 140.

Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti (dali – DAOO) [The State Archive of the Odessa Oblast]. F. P 4980. Izmailskiy obkom kompartii Ukrainy [The Izmail Regional Committee of the Communist Party of Ukraine]. Op. 1. Spr. 863. Dovidka obkomu pro naiavnist kurkulsykh gospodarstv, spysok kurkuliv, torhovtsiv, kolyshnykh pidpriyemtsiv i osib, shcho isnuvaly na netrudovi dokhody po raionam oblasti (1-i tom) [Information from the Regional Committee on the existence of kulak households, a list of kulaks, traders, former entrepreneurs and persons who existed on unearned income in the districts of the region (1st volume)]. 70 ark. [in Russian].

DAOO. F. P-4980. Op. 1. Spr. 864. Spysok kurkuliv, torhovtsiv, kolyshnykh pidpriyemtsiv i osib, shcho isnuvaly na netrudovi dokhody po raionam oblasti (2 y tom) [List of kulaks, traders, former entrepreneurs and people who existed on unearned income by district of the region (2 nd vol.)]. 312 ark. [in Russian].

DAOO. F. R-7746. Vykonavchyi komitet Izmailskoi oblasnoi rady deputativ trudiashchykh (oblyvkonkom) [Executive Committee of the Izmail Regional Council of Workers' Deputies (Oblast Executive Committee)]. Op. 1. Spr. 11. Instruktyvna vkazivka pereselenskoho upravlinnia pry RM RRSFR pro suprovodi pereselentsiv i protokoly zasidannia komisii pry oblyvkonkomi po peremishchenniu osib polskoi i yevreiskoi natsionalnosti. Spysky osib, zatverdzhenykh do pereselennia do Polshchi [Instruction from the Resettlement Department of the RSFSR Soviet Socialist Republic on escorting migrants and minutes of the meeting of the commission at the Regional Executive Committee on the relocation of Polish and Jewish nationals. Lists of persons approved for resettlement in Poland]. 106 ark. [in Russian].

Ilin O. (2019). Demografichni protsesy v mistakh Izmailskoi oblasti URSR u povoiennyi period. [Demographic processes in the cities of the Izmail region of the Ukrainian SSR in the postwar period]. Naukovyi visnyk Izmailskoho derzhavnoho humanitarnoho universytetu. Seriya: Istorychni nauky. Vyp. 50. S.195 – 210. [in Ukrainian].

Komunalna ustanovi «Izmailskiy arkhiv» (dali – KUIA) [The communal institution «Izmail Archive»]. F. R-424. Statystychnе upravlinnia Izmailskoi oblasti (oblstat) [Statistical Office of the Izmail region (regional statistics)]. Op. 1. Spr. 1. Osnovni ekonomichni pokaznyky po Izmailskii oblasti za 1940 rik i 5 misiatsiv 1945 r. [The main economic indicators in the Izmail region for 1940 and 5 months of 1945]. 83 ark. [in Russian].

KUIA. F. R-424. Statystychnе upravlinnia Izmailskoi oblasti (oblstat) [Statistical Office of the Izmail region (regional statistics)]. Op. 1. Spr. 467. Richni zvity pro finansovo-hospodarchu diialnist radhospiv oblasti za 1946 r. [Annual reports on financial and economic activities of state farms of the region for 1946]. 343 ark. [in Russian].

KUIA. F. R-1004. Vykonavchyi komitet Suvorovskoi raionnoi rady deputativ trudiashchykh (Suvorovo, Izmailskoho raionu), op.1, spr. 54. Akty opysu maina hromadian, represovanykh po Suvorovskomu raionu za 1948. [Acts describing the property of citizens repressed in the Suvorov district in 1948]. 350 ark. [in Russian].

Lazarev A.M. (1994). Moldavskaia sovetskaia hosudarstvennost y «bessarabskyi vopros». Kyshynev: Kartia moldaveniaske. 990 s. [in Russian].

Popova Y. (2006). Polytychesky honenyia sreshchu bŭlharyte ot Bolhradsky raion prez 40-te hodyny na XX vek: po spomeny na ochevydtsy. Bŭlharyte v Severnoto Prychernomye. Yzsledvaniya y materyaly. T. 9. Odesa. P. 176-178. [in Bulgarian].

Russev N. (2009). «Stalynskye shchepky» (repressyy 1948 h. v sele Suvorovo na Yzmaylshchynе). [«Stalin's chips» (repression in 1948 in the village of Suvorovo in the Izmil region)]. Вълharyte v Severnoto Prychernomorye. T.10. Broi 1. P. 201-217. [in Russian].

Russev N.D. (2017). Shykyrlyk-Suvorovo: dva veka v ystoryy (1815-2015). Po dokumentam y rasskazam uchastnykov sobityi. [Shikirlik-Suvorovo: two centuries in history (1815-2015). According to the documents and stories of the participants in the events]. Odessa: yzdatelstvo Chernomore. 682 p. [in Russian].

Telpys Yu.M. (1999). Raskulachyvanye 1948 hoda v bolharskykh selakh Yzmayl'skoi oblasti (po materyalam Bolhrad'skoho, Novo-Yvanov'skoho y Tarutyn'skoho raionov). Ystoria y kultura bolhar y hahauzov Moldovy y Ukrayny (Sbornyk statei k 100-letiyu so dnia rozhdeniya Y.Y. Meshcheriuka). Kyshynev. P. 139-146. [in Russian].

Khadzhyradieva V.P. (2004). Ahrarni peretvorennia v Bessarabii v 1940-1941 rr. Ukrainskyi selianyn. Vyp. 8. P. 284-286. [in Ukrainian].

Khasianov O. R. (2015). Hosudarstvennaia polytyka SSSR po otnosheniyu k kolkhoznomu krestianstvu v peryod pozdneho stalynyzma (po materyalam Kuibyshev'skoi y Ulianov'skoi oblastei). Vestnyk SamHU. № 4 (126). P. 147-153. [in Russian].

Tsyganenko L. (2020). Represii komunistychnoi vlady po vidnosheniyu do mistsevoho naselennia Ukrainskoho Prydunavia (cherven 1940-cherven 1941 rokiv). [Repression of the communist government against the local population Of the Ukrainian Danube (June 1940-June 1941)] : Nauka i osvita ukrainskoho Prydunavia: vymiry, vyklyky, perspektyvy. [Science and Education of the Ukrainian Danube region: Opportunities, Challenges, Prospects]. Kolektyvna monohrafiia ukr. ta anhл. movamy [collective monograph]/ Za red. Ya. Kichuka; vidp. red. L. Tsyganenko. Izmil: RVV IDHU – SMIL. 432 p. [in Ukrainian, in English].

АНОТАЦІЯ

В історії кожного народу є трагічні сторінки. Не оминула ця участь й мешканців Південної Бессарабії. Чисельні війни, які проходили в регіоні протягом XIX – XX ст., часта зміна державної приналежності негативно позначалися на економічному та соціально-культурному розвитку місцевих жителів. Особливо складним видався період перших років становлення радянської влади. Кардинальна зміна соціальних орієнтирів, ліквідація приватної власності, тотальні репресії, депортації представників різних етнічних груп, – все це призвело до суттєвої зміни соціальної та етнічної структури регіону, негативно позначилося на долях окремих людей, родин, сімейних династій. У 1948 р. в Українській Бессарабії відбулася друга хвиля колективізації, яка супроводжувалася «активними пошуками» куркулів та «ворогів народу». Особливо прискіпливо радянська влада ставилася до селян – етнічних болгар, що мешкали в регіоні. На прикладі села Суворове (тепер – Ізмаїльський район), на підставі архівних документів з'ясовано особливості та характерні риси процесу; знайдено конкретні факти, які підтверджують, що насильницька депортація представників болгарської етнічної групи під виглядом «куркулів» в більшості випадків не мала під собою об'єктивних підстав, а справи проти мешканців села Суворове були сфабриковані. Доволі часто до числа так званих «куркулів» потрапляли люди, що не мали особливих статків. Розкрити правду, про злочини тоталітарної влади – одне з головних завдань сучасних дослідників.

Ключові слова: Південна Бессарабія, колективізація, депортація, Суворове, куркулі.